

OVERDRACHT VAN NIEUWE METHODEN¹

A. W. VAN DEN BAN

Inleiding

Mogelijk verwondert het U dat een landbouwkundige voor U als pedagoog en aanstaande pedagogen een inleiding gaat houden over „De overdracht van nieuwe methoden”. Toch heb ik bij de voorbereiding van deze inleiding sterk de indruk gekregen, dat onze problematiek veel overeenkomst vertoont.

In de Nederlandse landbouw gaan we in een snel tempo over tot de invoering van nieuwe produktiemethoden, zodat de arbeidsproductiviteit stijgt met een procent of 5 per jaar. De boeren, die niet in staat zijn hun bedrijf in een dergelijk tempo aan te passen zijn gedwongen dit bedrijf op te geven, uiterst sober te leven of in te teren op het kapitaal van hun familie. Om de boeren te helpen de nieuwe produktiemethoden te kiezen die voor hun omstandigheden het meest geschikt zijn is er niet alleen landbouwkundig onderzoek, maar ook een landbouwvoorlichtingsdienst waarbij één voorlichter werkt voor omstreeks 200 bedrijven. Bovendien wordt er enig onderzoek gedaan over de wijze waarop deze voorlichtingsdienst kan helpen bij de verspreiding van nieuwe methoden.

Als ik het goed zie is er bij het onderwijs een dergelijke noodzaak tot aanpassing van de onderwijsmethoden en de onderwijsprogramma's aan de eisen en de mogelijkheden van deze tijd. Op menig vakgebied verdubbelde de wetenschappelijke kennis in een jaar of 10. Zou men dus nu nog dezelfde onderwijsmethoden toepassen als 10 jaar geleden, dan zou het deel van de beschikbare wetenschappelijke inzichten dat men de leerlingen op school kan meegeven tot de helft dalen. Hierdoor zou dan dus een steeds grotere afstand ontstaan tussen de kennis en inzichten, waarover de leerlingen moeten kunnen beschikken om in de praktijk goed te kunnen werken en hetgeen zij op school hebben geleerd. Ook bij het onderwijs wordt daarom onderzoek gedaan over nieuwe onderwijsmethoden en andere onderwijsprogramma's, wordt voorlichting gegeven over de resultaten van dit onderzoek en wordt, althans in de Verenigde Staten, onderzoek gedaan over de verspeiding van nieuwe onderwijsmethoden. Wat dit laatste betreft is onlangs een belangrijk overzicht van de literatuur verschenen in het door Miles geredigeerde boek, *Innovation*

¹ Rede uitgesproken door Prof. Dr. Ir. A. W. van den Ban, Afdeling Voorlichtingskunde, Landbouwhogeschool te Wageningen, op het openingscollege van het studiejaar 1964/1965 van het Nuttseminarium voor Pedagogiek aan de Universiteit van Amsterdam.

in *Education*.¹ Door bestudering van dit boek ontdekte ik dat er op onderwijsgebied veel onderzoek gedaan is, wat ook voor de landbouwvoorlichting van belang is. Ik was bijvoorbeeld verbaasd om te zien dat alleen al het Teachers College van Columbia University in New York in 1959 over een onderzoeksbudget beschikte van \$ 250.000. Het lijkt mij waarschijnlijk, dat ook omgekeerd het onderzoek over en de ervaringen met de landbouwvoorlichting van belang kunnen zijn voor de verspreiding van nieuwe onderwijsmethoden. Mede gezien mijn achtergrond zal ik mij hier dan ook in belangrijke mate op baseren.² Ik heb de indruk, dat we met een systematische verspreiding van nieuwe methoden in de landbouw wat meer ervaring hebben opgedaan dan bij het onderwijs. Ik ben bijvoorbeeld zelf niet lang geleden onderwijs gaan geven, maar ik heb nog geen instantie ontdekt, die tot taak heeft mij op de hoogte te houden met onderzoek over de onderwijsmethodiek en mij te helpen door te denken op welke wijze dit onderzoek in mijn situatie toegepast kan worden. Het is bijzonder moeilijk in Nederland nog één boer te vinden, die niet weet waar hij bij dergelijke vragen hulp kan krijgen. Weliswaar ligt deze situatie bij lager en voortgezet onderwijs iets gunstiger dan bij het wetenschappelijk onderwijs, waar ik werkzaam ben. De pedagogische en onderwijscentra doen op dit gebied belangrijk werk, maar toch betwijfel ik of de mogelijkheden om daar met de ontwikkeling van het onderzoek op de hoogte te blijven gunstiger liggen dan in de landbouw.

Ook in de motivatie van de betrokkenen zou er wel een verschil kunnen zijn. Of ik in de komende 30 jaar systematisch zoek naar betere onderwijsmethoden of mijn methoden volledig laat verstarren, heeft geen enkele invloed op mijn salaris. Het zal wel enige invloed hebben op de waardering, die de studenten en mijn collega's hebben voor mijn werk, maar daar blijft het bij. Als een boer het in zijn hoofd zou halen om zijn produktiemethoden op een dergelijke wijze te laten verstarren, gaat hij onherroepelijk failliet, terwijl hij goede winsten kan maken als hij voorop gaat met de invoering van nieuwe landbouwmethoden, die een werkelijke verbetering blijken te zijn.

Bij een vergelijking van de situatie in de landbouw met die in het onderwijs moeten we er natuurlijk wel rekening mee houden dat de eerstgenoemde bedrijfstak aanmerkelijk groter is. In 1960 gaf de overheid ruim

¹ Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, New York, 1964, 689 p.

² Zie: E. M. Rogers, *Diffusion of Innovations*, Free Press, New York, 1962 en A. W. van den Ban, *Boer en landbouwvoorlichting, De communicatie van nieuwe landbouwmethoden*, Van Gorcum, Assen, 1963.

2 miljard gulden uit aan het onderwijs, terwijl de bruto opbrengst van de landbouw ongeveer het drievoudige bedroeg, maar hierbij is dan geen rekening gehouden met de waarde van de tijd, die de leerlingen geven aan het onderwijs en met de kosten die zij maken. Dit is ongetwijfeld een belangrijk bedrag. Bovendien worden de verschillen snel kleiner. De waarde van de landbouwproductie stijgt weinig meer door de snelle vermindering van het aantal landbouwers, terwijl de vraag naar onderwijs zowel door de bevolkingsgroei als door de stijgende welvaart snel toeneemt. In de Verenigde Staten rekent men dat bij een jaarlijkse stijging van het nationaal inkomen per hoofd met 3 % de vraag naar onderwijs met 6 % toeneemt. Dit is uiteraard vooral een stijging van de vraag naar middelbaar en hoger onderwijs. Het is een boeiend vraagstuk op welke wijze het beste voldaan kan worden aan deze vraag naar meer en beter onderwijs.

Ontdekking nieuwe methoden

Bij de invoering van nieuwe methoden kunnen we zowel in de landbouw als bij het onderwijs 3 fasen onderscheiden: de ontwikkeling van de nieuwe methode, de evaluatie hiervan, dus de bepaling van de waarde van deze methode en de verspreiding. Tussen de milieus, waarin elk van deze fasen het beste kan geschieden bestaan gewoonlijk belangrijke verschillen. Nieuwe methoden worden soms ontwikkeld door mensen van de praktijk, maar de boer of de onderwijzer die een nieuwe methode vindt, zal er slechts zelden op uit zijn om zijn collega's te overtuigen van het nut van deze methode. Deze ontdekking komt dus pas tot zijn recht, als er iemand is die op let welke ontdekkingen door practici worden gedaan, in staat is de waarde hiervan te bepalen en die de methoden die waardevol blijken te zijn aan anderen kan doorgeven. In de landbouw wordt dit dikwijls door de landbouwvoorlichtingsdienst gedaan, soms in samenwerking met de onderzoekingsinstituten, maar bij het wetenschappelijk onderwijs ontbreekt hiervoor een organisatievorm. Ik heb de indruk dat ook bij andere takken van ons onderwijs heel wat ontdekkingen worden gedaan, die niet tot hun recht komen omdat niemand het als zijn taak beschouwt deze door te geven.

In de landbouw is de overgrote meerderheid van de nieuwe ontdekkingen niet afkomstig van practici, maar van onderzoekers. De organisatievorm van het onderzoek blijkt van grote betekenis te zijn voor de aard van de ontdekkingen, die worden gedaan.¹ Om nieuwe methoden te kun-

¹ Zie: M. A. Straus, *Socialpsychological Aspects of Extension Research Organisation*, in *National Extension Research Seminar*, Div. of Extension Research and Training, U.S. Dept. of Agr. Washington D.C., 1962, p. 193-207.

nen ontwikkelen is het gewenst dat de onderzoekers een grote mate van vrijheid hebben om te experimenteren met allerlei ideeën. Het ontstaan van dergelijke ideeën wordt gewoonlijk gestimuleerd, als men veel contacten heeft buiten zijn eigen groep met collega-onderzoekers in het buitenland, met de praktijk van het onderwijs in het buitenland en met fundamentele onderzoekers op het gebied van psychologie, sociologie e.d. Brickell¹ wijst op de goede ervaringen, die men in Amerika heeft opgedaan door voor korte tijd een team van vooraanstaande wetenschapsmensen op een bepaald vakgebied samen te brengen met een aantal pedagogen. Vooral voor wiskunde en natuurwetenschappen heeft men op deze wijze goede nieuwe onderwijsprogramma's en hulpmiddelen voor demonstratie voor het middelbaar onderwijs kunnen ontwikkelen.

Om de waarde van nieuwe methoden te kunnen bepalen is het noodzakelijk deze te beproeven onder nauwkeurig gecontroleerde en waargenomen omstandigheden. In tegenstelling tot de fase van de ontwikkeling van de methode moet dit dus juist niet een vrije situatie zijn, maar een gebonden. In de landbouw is het gebruikelijk aan deze fase veel aandacht te besteden. Voordat een nieuw aardappelras wordt ingevoerd zal het bijvoorbeeld eerst een jaar of vijf op een groot aantal proefvelden zijn vergeleken met de oudere rassen, om te ontdekken onder welke omstandigheden het een verbetering is boven de bestaande rassen. Daardoor verwondert het mij wel eens, dat dergelijke proeven bij het onderwijs zo weinig worden genomen of als zij wel worden genomen, dat zij niet nauwkeurig worden geanalyseerd. Gunstige uitzonderingen vormen in dit verband de onderzoeken van het Nutsseminarium voor Pedagogiek en die van Prof. A. D. de Groot van de Universiteit van Amsterdam. Meestal overheersen echter de emoties en de vage indrukken. Ik denk hierbij b.v. aan de discussie in het kader van de mammoetwet over de waarde van het onderwijs in Grieks. Waarom geen nauwkeurige vergelijking van twee groepen overeenkomstige oud-leerlingen van H.B.S.-en en Gymnasia? Natuurlijk besef ik wel dat er tussen het effect van beide onderwijsvormen verschillen kunnen bestaan, die bij de huidige stand van onze onderzoekstechniek nog niet waargenomen kunnen worden, maar dit behoeft toch geen reden te zijn om datgene wat wel gemeten kan worden niet zo nauwkeurig mogelijk te meten. Uieraard kosten dergelijke metingen geld, maar een onderwijssysteem dat niet een zo groot mogelijke efficiency behaalt kost nog veel meer.

¹ H. M. Brickell, State organization for educational change: a case study and a proposal, in M. B. Miles, *Innovation in education*, New York, 1964, ch. 20, pp. 493-532.

Invoering nieuwe methoden

Als een nieuwe methode op een dergelijke wijze is beproefd, leert de ervaring dat hij nog niet direct algemeen wordt toegepast. Dit kan nog jaren duren; Mort stelt op grond van onderzoek bij het onderwijs in de Verenigde Staten dat hier gemiddeld nog 50 jaar voor nodig is¹, maar de laatste tijd hebben verschillende nieuwe onderwijsmethoden aanmerkelijk sneller ingang gevonden. In de regel vertoont de invoering van een succesrijke nieuwe methode een S-curve. Aanvankelijk gaat de verspreiding zeer langzaam, als men ziet dat de methode in de praktijk goed bevalt gaat het vlugger, waarna het tempo weer afzakt bij de laatste moeilijke gevallen. Het is dus van belang dat we ons afvragen wat het voor mensen zijn, die de weg wijzen bij de invoering van nieuwe methoden.

Het belangrijkste is hierbij waarschijnlijk een instelling waarbij men openstaat voor datgene wat er buiten eigen kring gebeurt en bereid is veranderingen te overwegen. Het zijn dus mensen die bewust en onbewust informatie zoeken, bewust door publicaties te lezen, vergaderingen te bezoeken waar over nieuwe methoden wordt gesproken en moderne scholen of bedrijven te bezoeken. Onbewust gaat dit doordat men zich niet in zijn eigen kleine kring opsluit en daardoor vrij vaak in aanraking komt met mensen met nieuwe ideeën. Goed onderwijs speelt hierbij ook een rol, zij het een wat kleinere dan men op het eerste gezicht zou verwachten. De boeren, die snel overgaan tot de toepassing van nieuwe methoden zijn dikwijls kapitaalkrachtige boeren met grotere bedrijven en in de Verenigde Staten, waar de scholen voor een belangrijk deel uit plaatselijke fondsen worden betaald, bleek dat ook de scholen, die over een groot bedrag per leerling kunnen beschikken snel geneigd zijn over te gaan tot de toepassing van nieuwe methoden, maar dit zou in Nederland wel eens een minder belangrijke factor kunnen zijn.

Er is niet alleen onderzocht welke boeren het eerst overgaan tot de toepassing van nieuwe methoden, maar ook in welke streken deze methoden het snelste ingang vinden. Hierbij blijkt de integratie in de communicatiestructuur een belangrijke rol te spelen.² In streken waar de boeren vertrouwen stellen in leiders, die goed op de hoogte zijn met nieuwe methoden, gaat de modernisering van de landbouw bijzonder snel. Dit zien we bijvoorbeeld in Oost-Brabant en Midden-Limburg, waar de

1 P. R. Mort, Studies in educational innovation from the Institute of Administrative Research: an overview, in M. B. Miles, *Innovation in Education*, New York, 1964, ch. 13, pp. 317-328.

2 C. M. Coughenour, The rate of diffusion among locality groups, *American Journal of Sociology*, 69 (1963-'64), pp. 325-339.

boeren vertrouwen stellen in de Katholieke geestelijkheid, die jarenlang heeft gestimuleerd, dat zij landbouwonderwijs volgen, actief lid zijn van hun landbouworganisatie en samenwerken met de voorlichtingsdienst. Een jaar of vijftig geleden hebben zelfs sommige geestelijken zelf landbouwvoorlichting gegeven. Het is mij niet bekend in hoeverre er bij het onderwijs dergelijke tussenschakels zijn van vooruitstrevende leerkrachten of anderen, die het vertrouwen hebben van veel onderwijzers en leraren en nauw contact onderhouden met de onderzoekers. Is het onderwijs een wereld op zichzelf of is het goed geïntegreerd met de rest van onze samenleving, zodat het ziet waar en hoe aanpassingen nodig en mogelijk zijn? De toenemende uitwisselingen met buitenlandse scholen zullen hierbij ongetwijfeld een nuttige rol spelen. In Wageningen is bijvoorbeeld de gunstige invloed van de vele jongere hoogleraren, die enige tijd in het buitenland hebben gestudeerd of gedoceerd, duidelijk merkbaar, maar de integratie met het pedagogisch en didactisch onderzoek is nog slechts zwak.

Aanvaardingsproces

Ook is onderzocht op welke wijze de mensen er toe komen nieuwe methoden te aanvaarden. Zoals gezegd is het aanvaarden van een nieuw idee gewoonlijk een langdurig proces en het bleek nu dat er verschillen bestaan tussen informatiebronnen, die belangrijk zijn in de stadia, waarin men zich bewust wordt van het bestaan van een nieuwe methode en hier

TABEL I

Het percentage van de boeren, dat de verschillende inlichtingenbronnen het belangrijkste vindt om (1) voor het eerst te horen van het bestaan van nieuwe methoden en (2) te beslissen deze methoden al dan niet toe te passen.

Inlichtingenbronnen	Horen	Beslissen
Landbouwbladen	16	1
Radio	13	0
Massa-media in het algemeen	41	3
Massa-media + iets anders	5	- ¹
Demonstraties, vergaderingen, proefvelden e.d.	6	12
Rayonassistent	3	20
Andere boeren	11	43
Andere boeren + iets anders	- ¹	8
Handelaren	3	4
Zelf geprobeerd	0	3
Andere combinatie	2	3
Geen antwoord	0	4

1 Gecodeerd als andere combinatie.

enige belangstelling voor krijgt en de inlichtingenbronnen voor de stadia, waarin men ernstig gaat overwegen deze methoden zelf toe te passen of hier een proef mee gaat nemen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit Tabel 1, die gebaseerd is op een onderzoek onder Nederlandse boeren. Bij buitenslands onderzoek, zowel onder boeren als onder andere bevolkingsgroepen, zijn overeenkomstige resultaten verkregen.

U ziet dat de geschreven voorlichting wel van belang is om belangstelling te wekken voor de toepassing van nieuwe methoden en om het gesprek hierover op gang te brengen, maar slechts zelden direct leidt tot de toepassing hiervan. Voordat men tot de toepassing hiervan overgaat, wil men er eerst eens over praten met iemand die hier al ervaring mee heeft en die men vertrouwt. Bij voorkeur wil men in de praktijk eens zien hoe deze methode werkt, voordat men zelf risico's neemt. Hierbij wordt men vooral overtuigd als de omstandigheden, waaronder ervaringen met de nieuwe methode zijn opgedaan of waaronder deze gedemonstreerd wordt, sterk overeenkomen met de eigen omstandigheden. Verandering is altijd moeilijk, zodat menigeen dit tracht te voorkomen. Als de demonstratie plaats vindt onder andere omstandigheden, kan men het eventuele succes hiervan gemakkelijk toeschrijven aan het verschil in omstandigheden, zodat men zelf niets hoeft te veranderen. Dit geldt zowel voor de landbouw als voor het onderwijs; op grond van een onderzoek bij het onderwijs in de staat New York zegt Brickell bijvoorbeeld: „The survey had gathered overwhelmingly conclusive evidence that administrators and teachers are primarily persuaded to adopt innovations through seeing them succeed in run-of-the-mill situations in schools very similar to their own; they tend to reject any demonstration which is at all artificial. Inasmuch as normality is the hallmark of a persuasive demonstration, the report exhorted the (School Development) Units to avoid anything of the hothouse atmosphere in arranging demonstrations.”¹

Schriftelijke voorlichting

Laat ik nu iets nader ingaan op de verschillende methoden om voorlichting te geven over nieuwe methoden. We zagen al dat schriftelijke voorlichting alleen in staat is belangstelling te wekken voor nieuwe methoden en U vraagt zich misschien af, waarom het niet mogelijk is om op deze wijze de mensen werkelijk te overtuigen. Een van de redenen is dat niemand alles kan lezen wat er op zijn gebied geschreven is; men is wel gedwongen te selecteren. Het blijkt nu dat er in het algemeen de

¹ Brickell, op. cit., pp. 519-520.

neiging bestaat om datgene te lezen, waar men het al mee eens is, terwijl nieuwe en afwijkende opvattingen vaker ongelezen blijven.¹ Diegenen, die wel iets nieuws lezen, hebben niet de mogelijkheid, die een gesprek biedt, om hier eens over te praten. Het geschrevene moet dus zonder enige nadere toelichting volkomen duidelijk zijn voor iedere lezer, ongeacht zijn vooropleiding en zijn opvattingen over dit onderwerp. Het is vrijwel onmogelijk dit te bereiken, zodat in de praktijk iedere lezer het geschrevene op zijn eigen wijze uitlegt en dan gewoonlijk zodanig dat het meer in overeenstemming komt met zijn vroegere opvattingen dan de bedoeling van de schrijver was. Niet zelden zal een praktisch georiënteerde lezer de nieuwe gedachten van de schrijver zelfs als theorie afwijzen ook al zou hij in een persoonlijk gesprek of met een praktische demonstratie wel overtuigd kunnen worden. Tenslotte is er niemand, die alles wat hij ooit gelezen heeft kan onthouden en het blijkt dat men de neiging heeft om nieuwe ideeën sneller te vergeten dan oude, die goed passen bij allerlei andere opvattingen van de lezer.

Uiteraard is het effect dat men bereikt met geschreven voorlichting ook afhankelijk van de wijze waarop men schrijft. Als een onderzoeker een ontdekking heeft gedaan, heeft hij de neiging hierover te schrijven vanuit de ervaringen, die hij zelf heeft opgedaan. Ten behoeve van zijn collega-onderzoekers is dit zeer verstandig, maar de leken die de ontdekkingen in de praktijk zouden kunnen toepassen zijn gewoonlijk maar matig geïnteresseerd in de wijze waarop deze ontdekking is gedaan. Het is voor hen van veel meer belang om te zien wat hij hier mee kan doen. Een boer zal dus eerder geneigd zijn een reportage te lezen over een bedrijf, waar een nieuwe ontdekking wordt toegepast dan een artikel over de resultaten, die op een proefveld zijn verkregen. Toch vindt U in de landbouwbladen veel meer artikelen van het laatste soort, omdat we over te weinig goede landbouwjournalisten beschikken die in staat zijn op basis van de artikelen van de onderzoekers dergelijke reportages te schrijven. Ook op didactisch gebied zie ik dergelijke reportages zelden, maar dat kan wel aan mij liggen.

De mate, waarin een artikel wordt gelezen, wordt verder beïnvloed door de lengte ervan en de taal waarin het geschreven is. Weinig practici zijn bereid de tijd te nemen om een goed lang artikel te lezen, maar als zij een tijdschrift doorbladeren, lezen zij de korte opmerkingen van een regel of vijf vaak wel. Een artikel met veel moeilijke, lange woorden en

¹ Een goede samenvatting van de empirische bewijzen van dit punt en van de volgende punten geeft J. T. Klapper, *The effects of mass communication*, Free Press, Chicago, 1960.

met lange zinnen wordt gewoonlijk door betrekkelijk weinig mensen gelezen, omdat men hier te veel moeite voor moet doen om het goed te begrijpen. In Amerika zijn formules ontwikkeld om te meten hoe moeilijk een artikel is geschreven, waarbij er uiteraard rekening wordt gehouden met het feit dat goed ontwikkelde mensen ingewikkelder lectuur kunnen verwerken dan eenvoudige lieden. In een ingenieurscriptie is enige tijd geleden een poging gedaan om deze formules aan te passen aan het Nederlands¹, maar het zou voor ons onderwijs zeker van belang zijn als hier nog eens grondiger aandacht aan werd besteed. Dit is niet alleen van belang voor de verspreiding van nieuwe onderwijsmethoden, maar vooral ook voor het schrijven van leerboeken en schriftelijke lessen.

Radio, televisie, groepsdiscussies

Aan radio- en televisieprogramma's wordt vooral aandacht geschonken door weinig ontwikkelde mensen, terwijl de meer ontwikkelden meer aandacht schenken aan de tijdschriften. Op grond hiervan zou men kunnen verwachten, dat deze media van weinig betekenis zijn voor de verspreiding van nieuwe onderwijsmethoden, maar dit hangt vermoedelijk sterk af van de wijze waarop ze gebruikt worden. Er is al gezegd, dat de leerkrachten vooral overtuigd worden van het nut van nieuwe onderwijsmethoden als zij hier een praktische toepassing van zien onder omstandigheden die niet te veel afwijken van hun eigen omstandigheden. Men zou zich nu kunnen voorstellen, dat er een televisieopname wordt gemaakt van een klas, waarin een dergelijke methode wordt toegepast. Ik verwacht, dat een dergelijk t.v. programma weinig leerkrachten ervan zal overtuigen dat zij hun onderwijsmethoden moeten veranderen, zij zullen geneigd zijn rationalisaties te bedenken, waarom de gedemonstreerde methoden onder hun omstandigheden anders zouden werken dan in de t.v. klas. Dit wordt echter anders als men de gebruikte onderwijsmethoden na afloop gaat bespreken met een groep leerkrachten, waarvan bij voorkeur enkelen al overtuigd zijn van het nut van de gedemonstreerde methode. Dan kan men er ook eens onderling over praten welke moeilijkheden zich zullen voordoen, als men de getoonde methoden in de praktijk tracht te brengen en hoe deze moeilijkheden overwonnen kunnen worden. Daarvoor is het dan ook wenselijk dat er een voorlichter bij aanwezig is.

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat een voorlichter met

¹ W.H.Douma, De leesbaarheid van landbouwbladen, *Bull. 17, Afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool*, Wageningen, 1960.

dergelijke groepsdiscussies meer kan bereiken dan met lezingen of zelfs met individuele voorlichting, mits hij goed geschoold is in het leiden van discussies. Bij lezingen en individuele voorlichting krijgen de leerkrachten gemakkelijk de indruk dat de voorlichter hen tracht te beïnvloeden en dan is een natuurlijke reactie om de stekels overeind te zetten, ten einde zich niet te laten beïnvloeden. Bij een groepsdiscussie echter is het mogelijk een situatie te scheppen, waarin de voorlichter degeen wordt die zijn groepsgenoten helpt bij het zoeken van een oplossing voor hun moeilijkheden. Als zij deze oplossing zelf vinden, zullen zij eerder geneigd zijn om deze ook toe te passen dan wanneer de voorlichter hen dezelfde oplossing geeft.

Uiteraard vormen de televisieprogramma's niet de enige mogelijkheid om een groepsdiscussie uit te lokken. Ook op tal van andere manieren kan men een probleem aan de orde stellen. In de landbouw werken we bijvoorbeeld veel met praatavonden, waar een voorlichter voor een groep van 10 of 15 boeren een probleem ter discussie stelt; dikwijls worden deze bijeenkomsten in een huiskamer gehouden. De boeren zijn vrij algemeen van mening, dat de uitwisseling van ervaringen op een dergelijke praatavond veel eerder tot een verandering in hun bedrijfsvoering zal leiden dan een lezing over hetzelfde onderwerp. Dit wil niet zeggen, dat lezingen nutteloos zijn, anders zou ik deze lezing zelf niet houden, maar zij zijn vooral van belang om belangstelling te wekken voor nieuwe methoden. Evenals de massa media hebben zij dus weinig zin als ze niet gevolgd worden door een wijze van voorlichting waarbij de mensen meer persoonlijk worden betrokken.

Individuele voorlichting

De landbouwvoorlichters besteden een zeer groot deel van hun tijd aan individuele voorlichting. Dit wordt door de boeren zeer op prijs gesteld; de voornaamste klacht van de boeren over de voorlichtingsdienst is in het algemeen dat zij te weinig bedrijfsbezoek ontvangen. Een van de redenen hiervoor is dat een boer weinig heeft aan abstracte theorieën, maar eens wil bespreken hoe hij een nieuwe methode in zijn concrete situatie kan toepassen. Dit betekent echter niet, dat een voorlichter met een bedrijfsbezoek alles kan bereiken wat hij graag zou willen. Zeker niet! Een vooruitstrevende boer in een vrij conservatief dorp drukte het eens zo uit: „Zo'n voorlichter heeft eigenlijk geen gemakkelijke taak. Hij komt als een jong broekje in een vreemd dorp en moet dan de oude, ervaren boeren vertellen dat zij het verkeerd doen, op een zodanige wijze, dat ze het nog anders gaan doen ook". Als het zo gesteld wordt is het

duidelijk dat een voorlichter gemakkelijk weerstanden kan opwekken, doordat hij de neiging heeft er iets aan te doen als de boeren niet zo goed mogelijk methoden toepassen. Zolang deze boeren er echter zelf van overtuigd zijn dat hun methoden goed zijn, bereikt hij hiermee weinig. Het moet veeleer zijn taak zijn om een situatie te scheppen, waarin de boeren zelf ontdekken dat het nodig is hun methoden te veranderen. Hij moet dus zijn voorlichting niet geven op het moment, dat hij hier behoefte aan voelt, maar pas op het moment dat de boeren deze behoefte zelf gaan voelen. Dit vraagt dikwijls heel wat zelfbeheersing van een voorlichter. Als er onderwijzers of leraren zijn, die menen dat zij goed onderwijs geven, terwijl er tegenwoordig wel betere onderwijsmethoden zijn, zal het ook heel wat tact van de voorlichter vragen om hen te benaderen.

Voor deze individuele voorlichting is het van veel belang dat er geleidelijk een vertrouwensrelatie wordt opgebouwd tussen de voorlichter en zijn cliënt. Hierdoor zal een zeer deskundig man uit Wageningen dikwijls minder kunnen bereiken dan de plaatselijke voorlichter. Weliswaar kent deze het specialistische probleem vaak minder goed dan de Wageninger, maar hij kent de boer en zijn omstandigheden en de boer kent hem. De meeste specialistische voorlichters vanuit Wageningen nemen dan ook graag een plaatselijke voorlichter mee als zij een boer gaan adviseren. Zo heb ik ook de indruk dat de pedagogische centra meer zouden kunnen bereiken met een regionale decentralisatie, waardoor zij dichter bij de leerkrachten komen te staan en kunnen werken met voorbeelden uit hun eigen omgeving van scholen, die de leerkracht wel kent.

In verschillende landen heeft men de voorlichters ook een controlerende bevoegdheid gegeven t.o.v. hun boeren. Toen men in de oorlog in Engeland de voedselproductie snel wilde verhogen, heeft men bijvoorbeeld de mogelijkheid geschapen om boeren van hun bedrijf te zetten, die in de ogen van hun voorlichter niet goed boeren. De ervaring leert wel dat dergelijke bevoegdheden een zeer ongunstige invloed hebben op het effect van de voorlichting, omdat zij de vertrouwensrelatie tussen de voorlichter en zijn cliënt ondermijnen. Dit remt de boer om eerlijk zijn moeilijkheden en problemen met zijn voorlichter te bespreken. Zo heb ik ook de indruk dat de inspecteur van het onderwijs niet de meest geschikte figuur is om op te treden als voorlichter, al kan hij natuurlijk wel zeer stimulerend werken op de invoering van nieuwe onderwijsmethoden.

Beïnvloeding door collega's

Alhoewel de voorlichters een zeer belangrijke rol spelen bij de verspreiding van nieuwe landbouwmethoden, is het advies van hun collega's voor de meeste boeren toch belangrijker om te beslissen over de aanvaarding

van een nieuwe methode dan het advies van hun voorlichter. Dit komt in de eerste plaats omdat de plaatselijke voorlichters in Nederland een gebied hebben met ongeveer 450 boeren, die zij natuurlijk niet allemaal regelmatig persoonlijk kunnen bezoeken. Daar komt bij dat een deel van de boeren meer vertrouwen stelt in de praktische ervaring van hun buren en vrienden dan in de „boekenwijsheid” van de voorlichters. Ook onder leraren heb ik wel eens enig wantrouwen gemerkt in de praktische waarde van de pedagogische theorie. Hier komt nog bij dat als een boer iets nieuws van een collega hoort, hij niet het gevoel heeft dat deze hem tracht te beïnvloeden, zodat hij geen reden heeft om zijn stekels overeind te zetten, wat hij soms wel doet als een voorlichter hem wat „voorschrijft”. Bovendien wordt het aanzien dat een boer in zijn omgeving geniet, voor een belangrijk deel bepaald door het oordeel van zijn collega's over zijn bedrijfsvoering.

Als deze collega's zo'n grote invloed hebben is het van belang ons af te vragen wie van hen de meeste invloed hebben, want het zal U duidelijk zijn dat niet aan ieders oordeel evenveel waarde wordt gehecht. Om dit te onderzoeken hebben we o.a. aan alle boeren in enkele dorpen gevraagd ons twee collega's te noemen, die zij als goede boeren beschouwen, twee aan wie zij advies zouden vragen voordat zij iets op hun bedrijf veranderen en twee boeren met wie zij veel praten. Voor elke boer kan dan geteld worden hoe vaak zij bij elk van deze vragen gekozen zijn. Gewoonlijk worden bij elk van deze vragen dezelfde boeren het meest gekozen. Gelukkig zijn dit in de regel boeren, die zelf veel contact met de voorlichtingsdienst hebben, zodat datgene wat de voorlichtingsdienst aan enkele vooruitstrevende boeren vertelt door hen weer doorgegeven kan worden aan de anderen.

De boer heeft natuurlijk een grotere vrijheid om af te wijken van de ideeën van zijn collega's dan een leerkracht, die in een hiërarchische structuur werkt. Als een jonge onderwijzer of leraar een belangrijke verandering in zijn onderwijs wil aanbrengen zal hij dit moeten overleggen met het hoofd of de directeur van zijn school. Hij zal er ook rekening mee moeten houden, dat zijn onderwijs moet aansluiten bij dat van zijn collega's, zowel binnen zijn eigen school als bij scholen, waar zijn school voor opleidt. Bovendien wisselt een belangrijk deel van de leerlingen van school door verhuizing e.d. en het is ongewenst deze overgang naar een andere school bijzonder moeilijk te maken door sterk afwijkende onderwijssystemen. Als men bijvoorbeeld door een betere opleiding van leerkrachten tracht om nieuwe ideeën onderaan de hiërarchie ingang te doen vinden, waar de top nog geen belangstelling voor heeft, dan zal het ge-

woonlijk weinig effect sorteren, maar men zal wel gedesilluseerde jonge leerkrachten kweken. In de landbouw ligt dit wat gemakkelijker; in een vooruitstrevend dorp noemden de boeren ons daar bijvoorbeeld als goede boeren personen, die gemiddeld 7 jaar jonger waren dan zij zelf. In een hiërarchische structuur betekent een jongere leeftijd gewoonlijk een lagere rang, wat het natuurlijk moeilijker maakt om zelfstandig over te gaan tot de invoering van nieuwe methoden. Wil men werkelijk wat bereiken met de voorlichting over nieuwe onderwijsmethoden dan zal men veel aandacht moeten besteden aan de hoogste rangen in de hiërarchie, bijvoorbeeld aan degenen die de eindexameneisen vaststellen. Tevens zal men er echter rekening mee moeten houden, dat juist de mensen in hoge rangen dikwijls zeer druk zijn en daardoor geneigd om dikke rapporten te leggen bij de stapel „nog te lezen”. Het zou m.i. overweging verdienen om de topfunctionarissen bij ons onderwijs zo nu en dan eens een studieverlof te geven om hen in staat te stellen bij te blijven met de nieuwe ontwikkelingen op hun gebied, op een dergelijke wijze als de Amerikaanse hoogleraren regelmatig hun „sabbatical leave” krijgen.

Alhoewel het doorsijpelen van nieuwe ideeën in de landbouw wat gemakkelijker kan gaan dan bij het onderwijs, moet men zich toch geen overdreven voorstelling maken van de snelheid waarmee dit gebeurt. In de eerste plaats blijkt dat men zich in de vooruitstrevende gebieden leiders heeft gekozen, die veel vooruitstrevender zijn dan de gewone boeren, maar in de behoudende streken in ons land zijn zij ook nog wel vooruitstrevender, maar slechts weinig. Juist in deze streken, waar objectief gezien een grote behoefte aan verandering is, kunnen we dus slechts een langzame verandering verwachten. In de tweede plaats blijkt dat men als goede boer dikwijls wel een boer kiest, die veel meer contact heeft met de voorlichtingsdienst, maar de boeren waar men het meeste mee praat hebben ongeveer evenveel contact met de voorlichting als men zelf heeft of iets meer. Veel mensen hebben een zekere schroom om advies te vragen aan mensen, die veel meer aanzien genieten dan zij zelf. Als het gaat om nieuwe methoden, waarover men een grote behoefte voelt aan informatie, zal men deze schroom vaak wel overwinnen, maar voor de gewone veranderingen is dit moeilijker. Dit is een van de redenen waarom het voor de voorlichter in het algemeen verstandig is om te beginnen met voorlichting te geven over de problemen die zijn cliënten belangrijk vinden en niet met de problemen, die hij zelf belangrijk vindt. Als men voorlichting gaat geven over problemen, die alleen de voorlichter belangrijk vindt, is het bijzonder moeilijk enig effect te bereiken.

Hiermee wil ik natuurlijk niet zeggen, dat de voorlichter alleen achter

de wensen van zijn cliënten aan moet lopen. Het is wel degelijk noodzakelijk dat hij een visie heeft op het landbouwbedrijf of de onderwijsmethoden van de toekomst. Het heeft echter weinig zin met concrete adviezen hieromtrent te komen, zolang men er nog niet in geslaagd is belangstelling voor deze vraagstukken te wekken. Deze belangstelling kan men gemakkelijker wekken, als men eerst het vertrouwen van de boeren of de leerkrachten heeft gewonnen door hen te helpen met de problemen die zij belangrijk vinden. Het komt er dus eigenlijk op neer dat het voor een voorlichter belangrijker is om goed te kunnen luisteren dan om goed te kunnen praten. Alleen als hij goed kan luisteren is hij immers in staat om te ontdekken hoe zijn cliënten hun problemen zien. Zonder daarvan op de hoogte te zijn, is hij niet goed in staat hen te helpen. Door dit luisteren zal de voorlichter dikwijls tot de conclusie komen dat andere veranderingen gewenst zijn dan hij aanvankelijk op grond van zijn theoretische inzichten had gedacht. Goed voorlichten is geen eenrichtingsverkeer, maar evengoed moet hiervoor informatie stromen van de cliënten naar de voorlichters. Dit gaat het gemakkelijkste als er geen grote afstand is tussen de voorlichter en zijn cliënten. Zo kan een landbouwkundig ingenieur de meeste boeren minder goed voorlichten dan een oudleerling van een middelbare landbouwschool. Deze laatste spreekt immers veel meer dezelfde taal als de boer, zodat hij hier gemakkelijker mee kan praten. Bovendien kent de middelbare kracht de praktijk van de landbouw beter, zodat hij de boer beter kan laten zien hoe zijn advies in de praktijk uitgevoerd kan worden.

Conclusie

Mijn conclusie is dus dat men niet kan komen tot een snelle verspreiding van nieuwe methoden doòr alleen de onderzoeksresultaten te publiceren. Daarnaast is ook een groep voorlichters nodig, die regelmatig nauw contact heeft met de leerkrachten, maar tegelijkertijd goed op de hoogte wordt gehouden van het pedagogisch-didactisch onderzoek. Goed onderwijs lijkt mij voor ons land belangrijk genoeg om aan de ontwikkeling en overdracht van nieuwe methoden hetzelfde percentage van de bruto-omzet uit te geven als in de landbouw. Dit zou voor ons land komen op ongeveer dertig miljoen gulden per jaar voor onderzoek en vijftien miljoen gulden voor voorlichting. Ik heb de indruk dat dit een belangrijke uitbreiding is, die echter alleen geleidelijk bereikt kan worden, omdat bekwame mensen hiervoor schaars zijn. Bovendien is het gewenst om ook in Nederland onderzoek te gaan doen over de beste wijzen om nieuwe onderwijsmethoden over te dragen.